

'LACHEN IN ALLE TALEN'

Midzomerdienst Ekklesia Amsterdam, zondag 26 juli 2015

Kees Kok

1.

Je wilt een ruim licht huis, liefst met een tuin. Je wilt gezond en lekker eten en drinken met familie en vrienden. Plezier maken. Je wilt wel werken, maar niet voor niets, niet als een loonslaaf, maar goed betaald. En dan nog moet je er soms even tussenuit. Je wilt zon en zee, berg en dal, stad en land. Je gaat op vakantie. De meesten van ons kunnen kiezen en hebben geld voor de verbreding van hun horizon, de verruiming van hun wereld. Dus vliegen we naar de uiteinden der aarde, en overal is wel een paradijs, *all inclusive*, te vinden met genoeg gecontroleerde wildernis eromheen, voor het broodnodige avontuur. En met *airbnb* kun je tegenwoordig overal ter wereld wonen alsof je thuis bent. Intussen stromen de steden van Europa over van toeristen uit het Verre Oosten: Japanners en Chinezen. 'Hoe laat gaat Venetië dicht?' Het is een heen en weer van belang: vorig jaar, bijvoorbeeld. tachtig miljoen naar Frankrijk; vijftig miljoen naar Italië, vijfenzeftig miljoen naar Spanje

2.

Je wilt rustig slapen, zonder gefluit van kogels en inslaande bommen. Je wilt veilig wonen met vrouw, vriend, kind. Ongestoord, niet constant in angst voor moordenaars, folteraars, verkrachters. Je vlucht. Je hebt geen keuze.

De meeste vluchtelingen stranden in overvolle kampen in buurlanden. Wie geld heeft, of bij elkaar kan sprokkelen, mag voor de prijs van een luxe gezinsvakantie plaats nemen in een gammele boot en op hoop van zegen trachten de overkant te bereiken om daar in verzekerde bewaring te worden gesteld en doelloos, onvindbaar, werkeloos te verkommeren tot je na eindelijk wachten een verblijfsvergunning krijgt, een ticket scoort, een nieuwe vluchtweg vindt. De verhalen zijn legio, met evenveel variaties als er vluchtelingen zijn, en zijn allemaal even schrijnend.

Ja, het zijn er velen, maar hun aantal is nog geen fractie van de honderden miljoenen legaal reizende toeristen.

3..

Migratie, de massale uittocht uit honger- en oorlogslanden, is van alle tijden. Vandaag gaat het vooral van zuid naar noord en van Midden-Oosten naar Westen. Maar tussen 1820 en 1920 vertrokken zo'n zestig miljoen Europeanen vanwege armoede, oorlog en repressie naar Amerika. Mensen die in onze landen bij bosjes stierven en niet gelukkig waren. Zij zagen zich gedwongen elders hun heil te zoeken, met alle angst, moed en wanhoop van dien. Lange tijd was de Atlantische Oceaan als de Middellandse Zee nu: tientallen schepen vergingen met man en muis. Gemiddeld een op de tien migranten, overleefde de reis niet. De volgepakte schepen werden *coffin ships* genoemd, doodskistschepen.

En ook toen waren er heftige discussies over de vraag of al die vluchtelingen wel konden worden toegelaten, en hoeveel. Herbert Melville, de schrijver van *Moby Dick*, was bemanningslid op een schip vol uitgemergelde Ieren. Hij schreef, in 1849,: 'Laten we de opgewonden retoriek negeren of deze aantallen buitenlandse armen toegelaten zouden moeten worden in Amerika. Laten we het negeren, met als enige overweging dat als ze hier kunnen komen, ze Gods recht hebben om te komen, ook al brengen ze alle ellende van Ierland met zich mee. Want de hele wereld is het erfgoed van de hele wereld'. Zo wordt ook vandaag nog gezongen: 'Iedereen is van de wereld en de wereld is van iedereen'. Migratie is 'Gods recht' zegt Melville, dat is van een andere rechtsorde dan die van deze wereld. Tegenover de opgewonden retoriek van onze kranten met chocoladeletterkoppen, staat zijn woord als een huis: 'Heb lief de vreemdeling, want zelf ben je vreemdeling geweest'.

4.

De kinderen van Israël, de nakomelingen van vader Jakob, waren vreemdelingen in Egypte. Zij verlangden naar een beter leven. Zij moesten zwoegen onder de hete Egyptische zon, piramiden bouwen, stenen slepen, geslagen worden, toenemende terreur. Een van hen, Mozes, was aan het hof beland. Hij had het misschien wel tot Farao kunnen schoppen, maar koos voor zijn onderdrukte volk. Hij sloeg een wrede opzichter - een 'kapo' - dood, moest vluchten de woestijn in, en voelde zich daar op een dag vurig geroepen om zijn volk te bevrijden. Na tien, steeds verschrikkelijker Egyptische plagen - het boemerangeffect van de repressie - kon hij zijn volk eindelijk losweken uit de klauwen van Farao en zijn opzichters, en leidde het dwars door de zee de woestijn in. De zee verslond hen niet, wel hun onverbetelijke, angstaanjagende achtervolgers. Zo gaat dat in sprookjes, in de geschiedenis bijna nooit.

Dat bijbelse uittochtverhaal is het oerverhaal van alle vluchtelingen van alle volkeren en alle tijden. Het vertelt over de moeizame weg naar de bevrijding, de resignatie, de berusting: 'Laat ons toch met rust', wat maakt het uit: een graf in Egypte of in de woestijn. Hier hebben we tenminste nog wat te eten: uien en knoflook. Beter Egypte dienen dan sterven in de woestijn. Beter Assad dienen, dan creperen in een vluchtelingenkamp of verdrinken in de Middellandse Zee. Vrijheid is een moeilijk ding dat je niet cadeau krijgt, het kost je soms je hele leven, veertig jaar ploeteren door de woestijn, en dan nog!

In het uittochtverhaal en in de psalmen wordt de bevrijding toegeschreven, toegedicht aan God, aan JHWH, de god-Bevrijder. Hij vuurt Mozes aan, hij wijst de weg. 'Beter te schuilen bij God, dan te vertrouwen op mensen. Hij heeft mij de ruimte gegeven, mij overeind geholpen?' (Ps. 118). Is dat niet een beetje achterhaald? Als God al bevrijdt, waarom dan alleen hier en daar en af en toe een paar? Terwijl de rest gewoon crepeert, verdrinkt, verhongert? Dat is een grote, oeroude vraag die nooit zal verstommen.

5.

De jiddische schrijver Jacob Glatstein, begin vorige eeuw vanuit Polen met zijn pogroms naar Amerika geëmigreerd, schreef in zijn roman *De heenreis*: 'Mijn joodse God zag er precies zo uit als Avromele Ejger, de rebbe van Lublin - een magere jood met een lange witte baard, witte sokken en slippers, en een zachte stem. Een mens die zich niet voor geld interesseert en die geen geschenken aanneemt. Die op maandag en donderdag vast, en op andere dagen leeft van de hemelse dauw, het hele jaar door. Met gebroken stem beweent hij voortdurend de joodse sores. Zo zag mijn gekwelde, kinderlijke, joodse God eruit. Wat kun je nu hebben tegen zo'n God, die alle dagen en alle uren tracht naar bevrijding, maar wiens armen te kort en te zwak zijn om de Messias te brengen? (...) Tot op vandaag kan ik het niet hebben dat men God aanvalt. Hoe vaak ik ook overweeg dat godsdienst opium voor het volk is, het helpt helemaal niet. Wanneer men de hulpeloze Goedheid achter het hele mysterie van de ellende die leven heet begint te beledigen, voel ik mezelf diep geraakt omdat men het kind met het badwater weggooit' (o.c. 70v).

6.

In de bijbelse verhalen werkt god alleen in en door mensen, als adem, als inspiratie, als liefde, als erbarmen, als vuur, meestal een waakvlam, soms aangloeiend en oplaaierend als een grote zee-splijtende kracht. Die verhalen bieden nog altijd ultieme troost aan tallozen in de godverlaten woestijnen van deze wereld. Een laatste toevlucht voor vluchtelingen, ballingen in getto's en sloppenwijken.. Misschien hebben wij in onze grote westerse welvaartsoasen, en zolang het ons goed gaat, zo'n troost en toevlucht niet nodig. Wij zouden God misschien meer moeten verstaan als een dringende oproep, een smeekbede om te doen waarvoor zijn armen te kort zijn. Bijvoorbeeld door in onze oasen vrijheid en ruimte te geven aan meer dan ternauwernood 40.000 vluchtelingen, Aan 400.000 misschien wel. En ach, waarom zou ons godvrezende Europa er op termijn niet vier miljoen zielen bij kunnen hebben? Gisteren nog berichtte de Volkskrant dat asielzoekers een grote stimulans kunnen zijn voor de economie en de werkgelegenheid. Wat is er mooier dan samen bouwen aan een betere wereld met goed gefundeerde steden vol tuinen, en met elkaar eten en lachen in alle talen! Geen vreemden meer voor elkaar. Dat zal een droom zijn.